

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ ТА ПРИЧИНИ ЙОГО ВИНИКНЕННЯ ВПРОДОВЖ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Стародубцева Т. В.¹, Семенова К. Д.²

1 – студент, кафедра статистики,

2 – канд. екон. наук, доцент, кафедра статистики

Одеський національний економічний університет, м. Одеса

АНОТАЦІЇ

Стародубцева Т. В., Семенова К. Д. Статистичний аналіз державного боргу України та причини його виникнення впродовж незалежності. *Проведено дослідження основних етапів формування боргової політики України. Розглянуто основні причини виникнення державного боргу впродовж незалежності. Проаналізована динаміка та структура зовнішнього і внутрішнього боргу України, співвідношення Державного боргу та ВВП.*

Ключові слова: державний борг, державні запозичення, державний кредит, спеціальні права запозичення, дефолт.

Стародубцева Т. В., Семенова Е. Д. Статистический анализ государственного долга Украины и причины его возникновения на протяжении независимости. *Проведено исследование основных этапов формирования долговой политики Украины. Рассмотрены причины возникновения государственного долга на протяжении независимости. Проанализирована динамика и структура внешнего и внутреннего долга Украины, соотношение Государственного долга и ВВП.*

Ключевые слова: государственный долг, государственные заимствования, государственный кредит, специальные права заимствования, дефолт.

Starodubtseva T. V., Semenova E. D. Statistical analysis of the public debt of Ukraine and causes of its occurrence during the period of independence. *The basic stages of formation of the debt Policy of Ukraine are studied. The reasons for the emergence of public debt during the period of independence are studied. The structure of external and domestic debt of Ukraine and the ratio of public debt to gross domestic product are analyzed.*

Keywords: public debt, government borrowing, government loan, special drawing rights, default.

ПОСИЛАННЯ НА РЕСУРС

Стародубцева, Т. В. Статистичний аналіз державного боргу України та причини його виникнення впродовж незалежності [Текст] / Т. В. Стародубцева, К. Д. Семенова // Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : збірник наукових студентських праць. Випуск 2 – Одеса, ОНЕУ. – 2016. – С. 73 – 80.

Неминучим і закономірним наслідком застосування державного

кредиту є державний борг. З'ясування суті та економічної природи державного боргу має важливе теоретичне й практичне значення. Ще донедавна поняття державного боргу трактувалося однозначно як "негативне явище", що має погані наслідки для країн, які беруть у борг. Однак переконливий досвід багатьох країн світу свідчить про те, що бюджетний дефіцит, державний кредит і державний борг у певних допустимих межах не продукують негативних наслідків для економіки. Разом з тим, надмірний державний борг може призвести до серйозних небажаних наслідків, що супроводжуються виплатою значних сум відсотків, а відповідно, скороченням заощаджень, витісненням приватних інвестицій, державними запозиченнями, що уповільнює економічне зростання і призводить до зменшення доходів населення. Саме тому проблема державного боргу є дуже актуальною в сучасній економіці. Саме від її вирішення у великій мірі залежить шлях та швидкість розвитку економіки країни.

Державний борг є предметом дослідження і дискусій багатьох вчених. Серед західних вчених особливої уваги заслуговують праці Д. Рікардо, Р. Барро, Дж. Кейнса, Д. Бьюкенена, Р. Девіса, Ф. Модільяні, Ф. Фрідмана. В Україні дослідженням державного боргу займаються такі економісти як Козюк В. В., Луніна І. О., Лютий І. О., Павлюк К. В. та ін.

Ставлення науковців до боргів держави було і залишається неоднозначним. У більшості наукових праць XVIII і XIX ст. державний борг розглядався як явище негативне. Водночас досвід розвитку світової економіки підтвердив, що державний борг – це складне явище, зумовлене низкою факторів, яке в умовах кожної держави може мати свою специфіку.

Оцінка динаміки державного боргу України дозволяє виділити кілька етапів цього процесу.

Перший з них (1991 р. – перша половина 1994 р.) характеризується безсистемним утворенням і нагромадженням боргу: залучалися прямі кредити НБУ, надавалися урядові гарантії щодо іноземних кредитів українським підприємствам, урегульовувалися боргові взаємовідносини з Російською Федерацією. Загальний державний борг України з 1993 року поступово зростає. Це обумовлювалося такими чинниками як: дефіцитність державного бюджету та платіжного балансу, висока залежність від імпорту енергоресурсів, неефективне використання залучених кредитів та відсутність належного контролю за цим процесом, несприятливий інвестиційний клімат. На початок 1994 р. державний борг України становив 4,8 млрд. дол. США (у тому числі зовнішній – 75%) [1, с. 32].

На другому етапі (друга половина 1994 р. – перша половина 1997 р.), поряд з продовженням боргової політики попередніх років, активізувалися зв'язки з міжнародними фінансовими організаціями. За цей період зовнішній борг зріс на 56%. Починаючи з 1995 р. внутрішній борг формується переважно шляхом розміщення облігацій внутрішньої державної позики.

Проблеми управління державним боргом почали все більш загост-

рyватись на третьому етапі, що розпочався з II половини 1997 р. і тривав до першої половини 2001 р. Необхідність виконання Україною своїх боргових зобов'язань, у поєднанні зі світовою фінансовою кризою, дуже загострили ситуацію. Станом на 1 січня 2000 р. загальна сума державного боргу становить 15,2 млрд. дол. США, у тому числі зовнішній – 12,4 млрд. дол. і внутрішній – 2,8 млрд. дол. [2].

Четвертий етап (з другої половини 2001 р. до 2007 рр.) відзначився економічним зростанням. Прямий державний та гарантований державою борг поступово зменшується до 12,2% від валового внутрішнього продукту України. Однак наша країна лише за зовнішнім боргом повинна була щороку сплачувати 1,7-2,1 млрд. дол. США [2].

Наступний етап (2008 – 2011рр.) охопив глобальну фінансову кризу ліквідності. В цей час відбулось падіння експортної виручки, зростання прямого державного боргу до 29,8% від ВВП.

На рис. 1 зображено динаміку державного боргу України з 2007 р. по 2011 р.

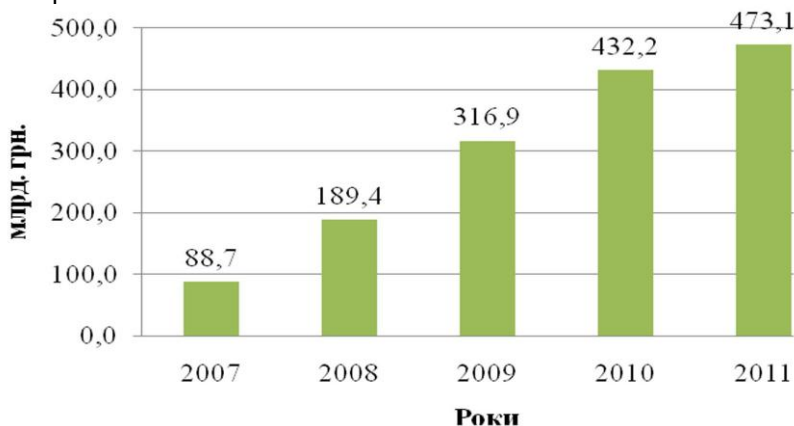

Рис. 1. Динаміка державного боргу України з 2007 р. по 2011 р. (на початок року)

Протягом 2008–2013 рр., за даними Міністерства фінансів України [3, с. 8-9], загальна сума державного та гарантованого державою боргу збільшилась більш ніж втричі – до 73,2 млрд. дол. США в еквіваленті станом на 31.12.2013 р. (з 17,6 млрд. дол. США в еквіваленті станом на 31.12.2007 р.). Масштабне залучення запозичень на зовнішніх ринках та їх неефективне використання призвели до того, що згодом залучення нових позик стало необхідним для виплати відсоткових платежів за попередніми.

Поточна економічна ситуація в Україні характеризується загрозливим зростанням боргового навантаження.

Показники боргової безпеки в 2014 році перевищили граничні значення, що свідчить про серйозні проблеми в борговій політиці та зростання загроз. Наслідком цього є кризова ситуація, що сталася в Україні, яка змушує нарощувати обсяги державного боргу. Так, 30 травня 2014 року МВФ було погоджено надання кредиту Україні в обсязі 17 млрд. дол. США, який повинен був виплачуватися щоквартально до 2016 року [4]. Варто також зазначити про позики надані урядами інших країн. Серед них найвагомішою була позика уряду США в обсязі 1 млрд. дол. США. Та основною проблемою залишається використання отриманих кредитів не на розвиток економіки, а на підтримку державного бюджету та погашення вже отриманих кредитів.

Валовий зовнішній борг України розраховується в доларах США. Для перерахунку боргових зобов'язань, номінованих у гривнях та інших валютах, у долари США використовується офіційний курс, що встановлюється Національним банком України.

За підсумками січня – лютого 2016 року сукупний прямий і гарантований державний борг України скоротився на 1,1 млрд. дол., або на 1,7%, і склав до кінця лютого 64,3 млрд. дол. США. За даними Міністерства фінансів, скорочення суми боргу відбулося за рахунок зменшення сумарного внутрішнього боргу на 5,3% – до 20,9 млрд. дол. У той же час, сумарний зовнішній борг (без урахування державних деривативів) протягом перших двох місяців поточного року залишався на рівні 43,4 млрд. дол. США [5].

Станом на кінець 2015 р. державний борг України складав 65,5 млрд. дол. США, у тому числі зовнішній борг – 43,4 млрд. дол. США (66%), а внутрішній борг – 22,1 млрд. дол. США (34%). Структура державного боргу зображена на рис. 2.

Отже, станом на кінець 2015 року частка зовнішнього боргу України складає дві третини всього боргу держави.

Рис. 2. Структура державного боргу України станом на 31.12.2015 р.

На рис. 3 зображена динаміка валового зовнішнього боргу України за період з 2005 р. по 2016 р.

На відміну від державного зовнішнього боргу України, показники валового зовнішнього боргу включають:

- прямий державний борг, у тому числі кредити, отримані Національним банком України від Міжнародного валютного фонду та міжнародних фінансових організацій;
- зобов'язання органів місцевого самоврядування за борговими цінними паперами та зовнішніми кредитами;
- зобов'язання банків за борговими цінними паперами, залученими кредитами та депозитами;
- зобов'язання реального сектору економіки України за борговими цінними паперами, залученими та кредиторською заборгованістю (торгові довго - та короткострокові кредити та прострочена заборгованість за ними).

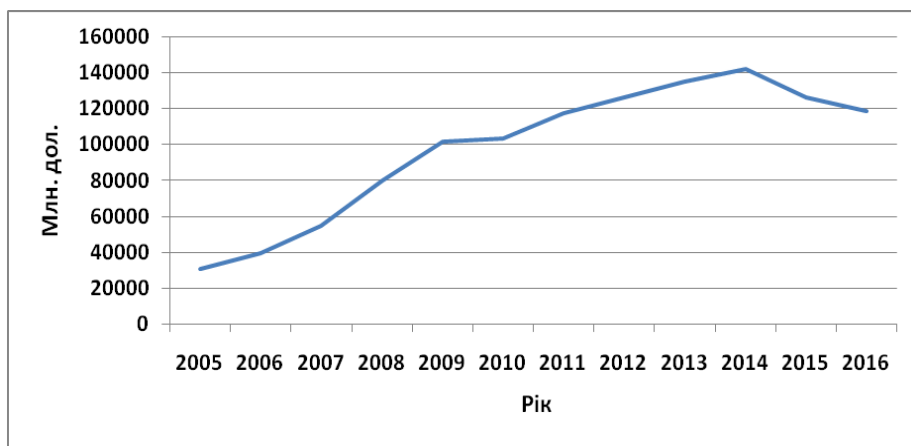

Рис. 3. Динаміка валового зовнішнього боргу України
(станом на початок року)

Як видно з рис. 3, протягом 2005-2014 рр. відбувалася тенденція до збільшення валового зовнішнього державного боргу України, але в останні роки вона дещо пішла на спад.

На рис. 4 зображена валютна структура зовнішнього боргу України.

Отже, основна сума боргу України здійснена в доларах США. Значно меншу частку складає борг в інших валютах. Спеціальні права запозичення (СПЗ) – це штучний резервний і платіжний засіб, що емітується Міжнародним валютним фондом. Він може мати тільки безготівкову форму у вигляді записів на банківських рахунках, банкноти при цьому не випускаються.

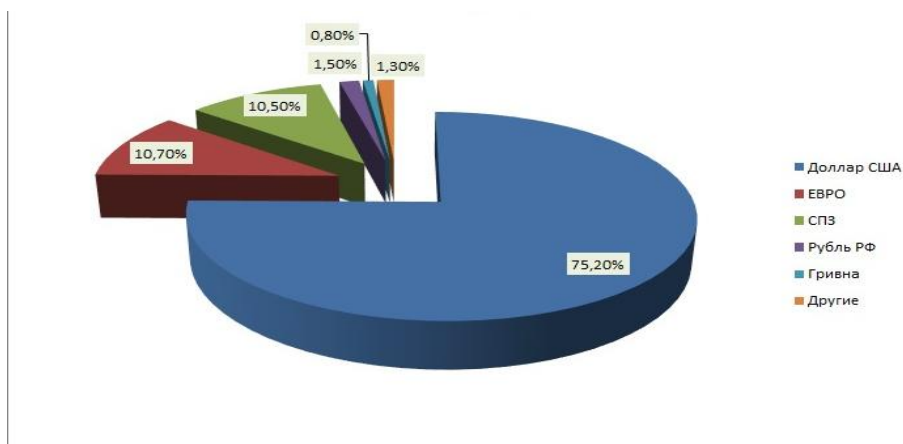

Рис. 4. Валютна структура зовнішнього боргу, станом на 01.01.2016 р.

Граничний обсяг внутрішнього і зовнішнього державних боргів визначається ст. 18 Бюджетного кодексу України, згідно якої величина суми боргу не має перевищувати 60% фактичного річного ВВП України. Згідно з вітчизняними і іноземними дослідженнями економічно безпечний рівень державного і гарантованого державою боргу для України наразі становить близько 35 % від ВВП. Такий висновок базується на статистиці настання дефолтів у країнах з ринками, що формуються (досліджено МВФ) та на власному досвіді України, яка вже двічі була не в змозі самостійно виконувати свої боргові зобов'язання при їх наближенні до рівня 30–35 % відносно ВВП [6, с. 7-8].

Співвідношення державного боргу України у % до валового внутрішнього продукту протягом останнього п'ятнадцятиріччя наведено на рис. 5.

Як видно з рис. 5, до 2008 р. в Україні відбувалось зменшення співвідношення державного боргу і ВВП, і в 2008 р. він був найнижчим за останні роки, але з 2009 року він почав швидко зростати і в 2015 році досяг найвищого рівня. Це дає змогу зробити висновок, що державний борг України генерує чималі ризики для фіскальної стійкості країни. Здійснення запозичень у значних обсягах в умовах рецесії посилює загрози та ризики для макрофінансової стабільності в країні.

Проблема державного боргу України є особливо актуальною у зв'язку з суттєвим зростанням такого відносного показника, як обсяг боргу у розрахунку на одну особу (рис. 6).

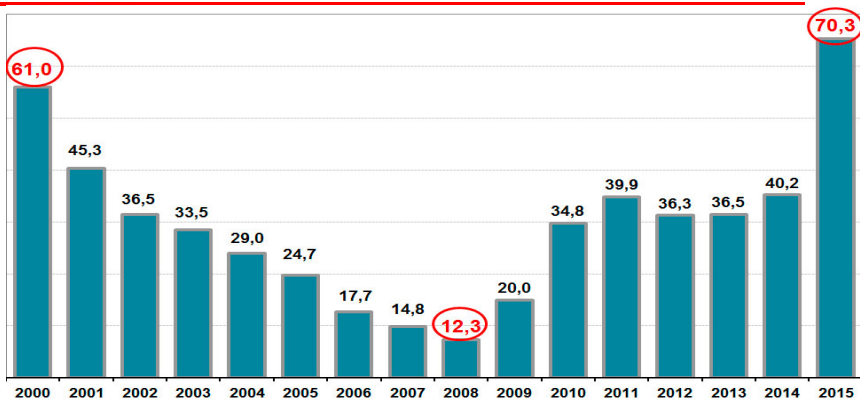

Рис. 5. Динаміка державного боргу України (прямого гарантованого) у % до ВВП (на початок року)

Дані рис. 6 свідчать про тривожну тенденцію щодо зростання державного боргу України в розрахунку на одну особу. В останні роки після світової фінансової кризи значення цього показника зросло майже у 18 разів. Звичайно, що певний вплив мав чинник інфляції. Але навіть у доларовому еквіваленті зростання відбулось більш ніж у три рази.

За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що нинішній рівень економічної безпеки в Україні, з огляду на тенденцію щодо швидкого зростання обсягу зовнішньої і внутрішньої заборгованості, загрозливий. Державний борг може досягати досить великих розмірів, проте він завжди мусить знаходитися в певній залежності відносно величини ВВП. Перевищення показника державного боргу відповідно до граничних розмірів щодо ВВП, а отже й інших макроекономічних показників, починає становити загрозу економічній безпеці країни.

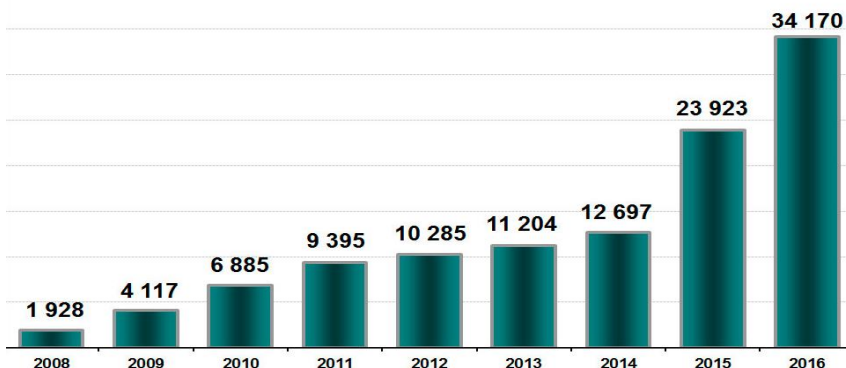

Рис. 6. Динаміка державного боргу України в розрахунку на одну особу на початок року (грн.).

Зростання державного боргу призводить до збільшення витрат на його обслуговування. Управління державним боргом повинно бути спрямовано на збільшення терміну погашення заборгованості та скорочення витрат на обслуговування боргу, для цього в загальному обсязі державних зобов'язань довгострокові зобов'язання повинні займати центральне місце.

Необхідно оптимізувати структуру державного боргу, здійснювати використання позик в першу чергу на інвестиції у виробництво, збільшувати доходи бюджету. Лише комплексне вирішення проблеми державного боргу сприятиме покращанню фінансового стану України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філоненко К. М. Державний борг України: аналіз динаміки та структури / К. М. Філоненко // Статистика України. – 2015. – № 2. – С. 31–34.
2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]: <http://www.minfin.gov.ua>
3. Аналітичний огляд стану державного боргу та його впливу на фінансовий ринок України станом на 01.09.2015 р. – Національне рейтингове агентство «Рюрік». – 2015 р. – № 13. – С. 8–10.
4. Статистичні матеріали по стану державного боргу України на 01.01.2015р.– «Державна служба статистики України» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71174>.
5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
6. Богдан Т. П. Боргова політика держави в умовах глобальної нестабільності // Економіка України. – Київ. – 2013 р. – № 2. – С. 4–8.
7. Підгорний А. З. Статистика: навчальний посібник / А. З. Підгорний, І. Г. Готліб, К. В. Вітковська [та інші] / за ред. А. З. Підгорного. - Одеса, 2013. – 106 с.
8. Підгорний, А. З. Удосконалення методології статистичного оцінювання розвитку регіону: звіт про НДР (пром.ін.) / А. З. Підгорний, О. В. Самоєнкова, К. В. Семенова та інші. – Одеса, 2014. – 118 с.
9. Корольова, Т. С. Методологія статистичного забезпечення розвитку регіону: монографія / [А. З. Підгорний, К. В. Вітковська, О. Г. Милашко, Т. В. Погорєлова, Т. С. Корольова та ін.]. – Одеса : АТЛАНТ, 2012. – 303 с. 3. Самоєнкова, О. В. Економічна статистика: навчальний посібник / О. В. Самоєнкова, Ю. О. Ольвінська. - Одеса: ОДЕУ, 2010. – 182 с